

2. Гнатюк Т. О. Сучасні міграційні процеси: світові тенденції, європейські та українські особливості / Т. О. Гнатюк // Політичні науки. Правознавство. Наукові праці. – Т. 69. – Випуск 56. – С. 105–112.
3. Гьокхан Демир. Сучасні міграційні процеси: проблема адаптації та інтеграції мігрантів в об'єднаній Європі / Демир Гьокхан // Філософські науки. – Випуск 1 (82). – 2016. – С. 35–44.
4. Малиновська О. А. Міграційна криза в Європі: пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrasia-c1f03.pdf>
5. Саррацин Тило. Германия: самоликвидация: пер. с нем. / Тило Саррацин. – М. : Рид Групп, 2012. – 400 с. – (Political animal. «Политическое животное»).
6. Трыканова С. А. Тенденции организационно-правового регулирования миграционной политики ЕС / С. А. Трыканова // Право и управление. XXI век. – № 3 (8). – 2008. – С. 130–131.
7. Царёва Елена. Миграционная политика Европейского союза / Елена Царёва // Обозреватель. – № 3. – 2014. – С. 40–48.
8. Чейпеш А. О. Міграційна криза європейського союзу: реальність та перспективи / А. О. Чейпеш // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Випуск 7, частина 3. – 2016. – С. 149–152.

REFERENCES

1. Aristova AV Organizational-legal aspects of management of economic development [Electronic resource] / AV Aristova. - Access mode: <http://publications.ntu.edu.ua/eut/2015-02/131-138.pdf>
2. Gnatyuk T.O. Modern Migration Processes: World Trends, European and Ukrainian Features / T. O. Hnatyuk // Political Sciences. Science of law. Scientific works. - Vol. 69. - Issue 56. - C. 105-112.
3. Gökhan Demir. Modern Migration Processes: the Problem of Adaptation and Integration of Migrants in a United Europe / Demir Gökhan // Philosophical Sciences. - Issue 1 (82). - 2016 - C. 35-44.
4. Malinovskaya O. A. Migration crisis in Europe: search for solutions and implications for Ukraine [Electronic resource] / O. A. Malinovska. - Access mode: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migrasia-c1f03.pdf>
5. Sarrazin Tilo. Germany: self-liquidation: per. with him / Tilo Sarrazin - M.: Reid Group, 2012. - 400 p. - (Political animal. "Political animal").
6. Trykanova S.A. Trends in the organizational-legal regulation of EU migration policy / S.A. Trykanova // Law and management. XXI Century - No. 3 (8). - 2008. - pp. 130-131.
7. Tsarova Elena. European Union Migration Policy / Elena Tsareva // Browser. - No. 3. - 2014. - pp. 40-48.
8. Chypesh A.O. Migration crisis of the European Union: reality and prospects / A.O.Chepesh // Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy. - Issue 7, Part 3. - 2016 - pp. 149-152.

УДК 37.035.6:745/749

Гулей О.В.

старший викладач кафедри історії,
теорії музики та художньої культури
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Бриченко Я.О.

студент ННІ культури і мистецтв
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ТКАЦТВА

Статтю присвячено історії розвитку художнього ткацького промислу в місті Кролевець Харківської губернії, що набув найвищого розквіту у другій половині XIX – на початку XX століття. Головна увага приділена особливості виготовлення кролевецьких тканих рушників – одному із найпопулярніших видів народного художнього промислу України досліджуваного періоду.

Ключові слова: кролевецькі рушники, традиційне мистецтво, народне художнє ткацтво, кустарне виробництво.

Гулей О.В., Бриченко Я.А. Из истории развития кролевецкого ткачества

Статья посвящена истории развития художественного ткацкого промысла в городе Кролевец Харьковской губернии, получивший наивысшего расцвета во второй половине XIX – начале XX века. Главное внимание уделено особенностям изготовления кролевецких тканых рушников – одним из самых популярных видов народного художественного промысла Украины исследуемого периода.

Ключевые слова: кролевецкие рушники, традиционное искусство, народное художественное ткачество, кустарное производство.

Guley O.V., Brychenko Y.A. From the history of the development of crowlewic tecables.

The article is devoted to the history of the development of artistic weaving in the city of Krolevets of the Kharkiv province, which received the highest flourishing in the second half of the 19th - the beginning of the 20th century. The main attention is paid to the peculiarities of making Crowelette woven towels – one of the most popular types of folk art in Ukraine of the period under study.

Keywords: Crowlet rushniki, traditional art, folk artistic weaving, handicraft production.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У 2015 році українською владою прийнято курс на Стратегію поступального розвитку «Україна – 2020», у якій намічено шляхи розвитку народних промислів і ремесел, передбачено охорону історичної та культурної спадщини. На нинішньому етапі відродження національної культури й мистецької освіти актуальним питанням постає дослідження традиційних художніх регіональних промислів. Вагомою часткою культурної спадщини українського народу є кролевецьке художнє ткацтво. Використання досвіду попередніх часів в освітньо-виховному просторі потребує поглибленого вивчення становлення і розвитку народних промислів.

Аналіз актуальних досліджень. Одним з основоположників дослідницької традиції вивчення Слобожанщини був видатний вітчизняний історик Д. Багалій (1857-1932). У його праці «Історія Слобідської України» найбільш ґрунтовно викладені історичні відомості та етнографічні розвідки. Важливі дані для нашого дослідження містять матеріали експедицій М. Сумцова. Краю та його облаштуванню знаходимо відомості про використання кролевецьких рушників в оздобленні традиційного житла українців Північно-Східного регіону. Побіжно відомості про застосування кролевецьких рушників в народному інтер'єрі подано в працях В. Щербаківського та С. Таранушенка присвячених вивченню народного житла. Історії виникнення міста Кролевець і становлення кролевецького народного ткацтва присвятили свої розвідки: О. Грищенко, І. Дудар, А. Карась, С. Колос, Є. Спаська. Дослідженню естетичних особливостей кролевецьких рушників присвячено праці О. Борjak, Л. Жоголь, Г. Нечаєва, О. Майданець, Н. Саєнко, М. Селівачов. Художні особливості кролевецьких рушників розглянули у своїх розвідках Л. Орел, Є. Кочерженко, Н. Телегей композицію і орнаментику – В. Донченко-Хмара, М. Калюк, Є. Причепій, І. Пурига. Технологічні аспекти кролевецького ткацтва вивчали І. Дудар, Л. Минтус, С. Найдено, С. Нечипоренко, І. Яніна. Значення кролевецьких рушників у національній та світовій культурній спадщині досліджували З. Босик, О. Пошивайло та інші.

Мета дослідження: проаналізувати історичні відомості про розвиток кролевецького художнього ткацтва як вагомого компонента народної культури України.

Виклад основного матеріалу. «XIX століття – класичний період формування регіонально-мистецької парадигми українського народного ткацтва і вишивки. Саме тоді викристалізувалися традиції, що визначили розвиток цих видів мистецтва і протягом XX століття» - писав у своїй монографії «Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія)» М. Селівачов. Одним із найпотужніших осередків ткацтва на Україні, яким пишається Слобожанщина і захоплюються мистецтвознавці, культурологи, етнографи, історики, поціновувачі традиційних мистецтв усього світу, вже понад 400 років тому визнано Кролевець.

Ще з XVII століття місто Кролевець і навколишні села славилися ткацтвом, що в кінці XIX – на початку XX століття стало тут масовим промислом. Засноване 1601 року переселенцями із Правобережжя, це поліське містечко майже одразу стало відоме своїми майстрами-ткачами. Саме тут розвивалося художнє ткацтво від сімейного ремесла до колективного об'єднання – артілі, а згодом, вже в радянські часи – і до фабрики.

Кролевецькі рушники мали величезний попит на ярмарках Кролевця, Глухова, Києва, Чернігова, Харкова, Полтави. Ткацтвом займалися цілі родини, рушники розходилися по світу, на ярмарках, здобуваючи міжнародне визнання (20, с. 182). Художник О. Грищенко, уродженець Кролевця, згадуючи дитинство наприкінці XIX століття так описував кролевецьке ткацтво: «... з усієї України, ба навіть з Московщини, приїздили на ярмарок 14 вересня – на Чесного Христа – закуповувати квітчасті рушники й барвисті плахти, виткані руками наших селянок. У кожній хаті, в околицях міста було чути рівномірний стукіт верстатів: крізь білі нитки основи вліво і вправо швидко бігали човники з різнобарвними нитками підкання (Карась С. 28)

Місцеві ткачі виготовляли побутові вироби: скатертини, жіночі запаски, килими, рушники тощо. Тканини прикрашали характерним орнаментом і малюнками, виконаними властивою лише кролевецьким майстрам технікою складного перебору. У період капіталістичного розвитку у середині XIX століття розвитку кролевецького ткацтва сприяла активна діяльність підприємця і ткача Леонтія Ринді, який мав зв'язки із московськими фабрикантами та іншими фірмами й постачав ткачам білу та червону бавовняну пряжу. Л. Риндя разом із сином Єремієм почали займатися торгівлею саме як посередники між численними виробниками й покупцями. Попит на рушники був великий і завдяки старанням Риндіних кролевецькі рушники дістали розповсюдження по всій Російській імперії, а згодом, були представлені на всесвітніх виставках-ярмарках (Яніна). Наприклад, як стверджує І. Дудар, «стіни однієї із кімнат королівського палацу в Тюельрі в Парижі були оббиті кролевецькими рушниками» (Дудар с.16).

Згодом, зарадянського часу, 1922 року було організовано кустарно-промислове товариство «Відродження», яке стало основою фабрики «Художнє ткацтво». Провідний напрямок діяльності фабрики – виготовлення художніх декоративно-тканих штучних виробів.

Нині народні майстри бережуть, примножують та збагачують традиції, закладені їхніми талановитими предками. У Кролевці відомі цілі династії ткачів. З покоління в покоління передаються художній смак та практичні навички. Кращі майстри Кролевеччини: Фаїна Авраменко, Валентина Валова, Оданія Гавруш, Іван Дудар, Меланія Даченко, Євдокія Коноваленко, Валентина Мироненко, Олександра Соловйова та Георгій Соловйов, Тетяна Федосова.

Велику цінність становить орнамент, що прикрашає рушники, – наголошує старший науковий працівник Сумського художнього музею В. Донченко-Хмара. Орнаментація, зосереджена на кінцях рушників і до центру, поступово розріджується. Стилізовані квіткові мотиви, восьми кінцеві розетки, ромби, птахи (качечки, півники, орли, павичі), медальйони, цвітуть «дерева життя», вазони з квітами, які ритмічно об'єднуються в широкі поперечні смуги. Улюбленими були малюнки так званих «свічників», з яких мов полум'я, піднімаються вгору червоні квіти. Поширеними мотивами народних Крелевецьких рушників є також мотиви «церковиць» (Донч.

Старовинні Крелевецькі рушники, надзвичайно густо заткані червоним. Це було тло, а орнамент на ньому творили залишені не затканими білі багатокутники, розташовані то ланцюжком, то врозсип, то зірчасто рівні й хвилясті паралельні лінії. В орнаменті витримувались геометричні форми. У геометризovanому стилі зображали квіти, листя, колоски, зірки, птахів, воду, небо. Часто бачимо Богиню-Берегиню. Вона була посередником між сонцем і людьми. Ткали її з піднесеними руками. І в безлічі символів, поданих геометричними формами, виступає стилізований образ Берегині. Вона у вигляді чотирьох однакових мотивів піднята на висоту верхнього ряду. Її голова – ромб, плечова частина – великий ромб, утворений від перехрестя чотирьох ліній; виступи цих ліній – руки, шия. Поясна частина являє собою складну систему ромбів, складених вертикально. У руках Берегині розкішні букети квітів з ромбів дрібніших форм. Букети майже зливаються з стилізованим головним вінком і загальне враження – Берегиня цвіте.

Чіткою геометричною мовою розкривається образ дерева-вазона в узорах рушників. Вони справляють враження не тільки силою народного мовлення, а й своєю декоративністю. По периметру йде згеометризована хвиляста гілка з стилізованими квітами та листям. Вони уявляють собою схематизовані, зменшені в розмірах елементи головного мотиву – вазону. Ця гілка обрамлена з двох сторін вузькими декоративними смужками. Головний мотив – вазон розміщено на тлі рушника симетрично в дзеркальному відображенні у вигляді вази на високій ніжці, з якої виходять три стебла і стрімко направляються догори. Угорі, в центрі їх гілки зникаються і увінчуються вазоном зменшеної форми.

Мотиви солярного орнаменту, що пов'язані із культом сонця, знайшли своє орнаментальне втілення у вигляді ромба, кола, квадрата, розетки, зірки. Розетка з хрестом у центрі з пелюстками-гачками; розетка, що має по центру східчастий ромб, а з пелюстки широкими та вузькими хвилями, що відходять на сторони і надають їй легкості. Ще одним різновидом розеток є мотив «вітряка», характерними ознаками якого є крила: основа – хрестовина (цей мотив є одним із найпоширеніших у крелевецькому ткацтві).

Давні українці вірили, що птахи здатні приносити людям щастя і сприяють їхньому добробуту. Птахи втілюють також тепло та світло. Качечки, півники, «літаючи птахи» передаються в профільному зображенні та згори, як у мотиві «літаюча пташка». Два трикутники з'єднані вершинами – крилами, а між ними тулуб у вигляді видовженого прямокутника – стилізоване трактування птаха в польоті, були поширені в різних варіантах.

Однією з найхарактерніших ознак крелевецького рушника є чергування окремих орнаментальних мотивів з різними завширшки горизонтальними прямими. Узори цих рушників великі за формою і насичені орнаментальними елементами, але сприймаються неважко.

У середині XIX століття ці рушники набули такої художньої досконалості, що завойовують собі славу як на місцевих річних ярмарках – Вознесенському та Воздвиженському, та й по всій Україні й за її межами. В 1936 році на виставці в Парижі крелевецький тканий рушник виборов золоту медаль. З того часу його експонують не тільки в нашій країні, а й за кордоном – у Франції, Німеччині, Японії, Австралії, США, Канаді. Ще в XIX столітті він прикрашав королівські палаци багатьох держав Європи, а нині «обійшов» увесь світ. У серпні 1999-го кияни та гості столиці побачили його велику ретроспективну виставку в Палаці мистецтв «Український дім».

Варто зазначити, що колекція Сумського художнього музею імені Никанора Онацького налічує 45 зразків крелевецького перебірного ткацтва, велику збірку містить Сумський краєзнавчий музей. В місті Крелевець створено Музей крелевецького ткацтва, експозиція якого засвідчує високий художньо-естетичний рівень народного промислу XIX – початку XX століття.

Вивчення історії крелевецького ткацтва це, по суті, дослідження єдності матеріального і духовного аспектів культурної спадщини народу, що сприяє теперішньому і сприятиме майбутнім поколінням усвідомити й зберегти власну національну ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
2. Боряк О. Народне ткацтво / О. Боряк // Пам'ятки України, 1998. – № 3/4. – С. 103-109.
3. Боряк О. Крелевецьке ткацтво в сучасних свідченнях (із польового щоденника етнографа 90 років XX століття) / О. Боряк // Рушник : символ, образ, знак : матеріали III науково-практичної конференції : доповіді та повідомлення (Глухів, листопад 2004). Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. – С. 17.
4. Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво / Б. Бутник-Сіверський. – К. : Мистецтво, 1966. – 224 с.
5. Донченко-Хмара В. У рушниках – код роду / В. Донченко-Хмара // Панорама Сумщини, 1994. – № 5. – С. 5.

6. Донченко-Хмара В. Символіка та орнаментальні мотиви в кралецькому рушнику кінця XIX – початку XX століття / В. Донченко-Хмара // Музейна колекція та художнє життя Сумщини. Проблеми та перспективи вивчення : тези доповідей та повідомлень наукової конференції присвяченої 70-річчю утворення СОХМ. – Суми, 1990. – С. 40-42.
7. Жоголь Л. Унікальність кралецького рушника / Л. Жоголь // Рушник, символ, образ, знак. – Глухів : РВВГДПУ. – С. 13-16.
8. Запаско Я. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / Я. Запаско. – Львів : ЛУ, 1969. – 192 с.
9. Дудар І. Історія кралецького рушникового ткацтва XIX – XX століття / І. Дудар. – Кралець, 2006. – С. 16.
10. Кара-Васильєва Т.В. Декоративно-прикладне мистецтво України : XX століття / Т.В. Кара-Васильєва. – К. : Либідь, 2005. – 276 с.
11. Кара-Васильєва Т.В. Рушник – символ України / Т.В. Кара-Васильєва // Рушник, символ, образ, знак. – Глухів : РВВГДПУ, 2004. – С. 4-8.
12. Карась А. Кралецьке ткацтво / А. Карась. – Нариси з історії Кралецьчини. – Глухів, 2008. – 100 с.
13. Колос С. Кралецькі рушники / С. Колос // Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 6. – С. 42-53.
14. Наулко В. Культура і побут населення України / В. Наулко. – К. : Либідь, 1991. – 232 с.
15. Поліщук О. Символіка українського декоративного мистецтва / О. Поліщук. – Умань, 2008. – 24 с.
16. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М.Р. Селівачов. – К. : Редакція вісника «Ант», 2005. – С. 33.
17. Спаська Є. Господарство кралецьких скупників Риндіних / Є. Спаська // Український історичний журнал. – 1962. – № 5. – С. 109.
18. Сумський художній музей : Альбом / Г.В. Арефєва, Г.М. Дужа, Н.В. Курасова, Л.А. Музиченко, І.Т. Павленко, В.Ю. Панасюк, Є.С. Прохасько, Л.К. Федевич, В.К. Шейко, Н.С. Юрченко, І. В. Яніна. – Київ : ВД Фолігрант, 2005. – 172 с.
19. Українське народознавство. Навчальний посібник / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. – Львів : Фенікс, 1994. – 608 с.
20. Яніна І. Комплектування та вивчення збірки кралецьких музейних рушників XIX – початку XX століть Сумського обласного художнього музею імені Н. Онацького / І. Яніна // Збереження і дослідження історико-культурної спадщини в музейних зібраннях : історичні, мистецтвознавчі та музеологічні аспекти діяльності : матеріали Міжнародної наук. конф. : доповіді та повідомлення (Львів, 20-27 вересня 2013 р.). – Львів, 2013. – С. 182-186.

REFERENCES

1. Antonovich Y.A. Decorative Arts / Ye.A. Antonovich, RV Zakharchuk-Chugai, M.E. Stankevich - Lviv: World, 1993. - 272 p.
2. Boryak O. National Weaving / O. Boryak // Sights of Ukraine, 1998. - No. 3/4. - P. 103-109.
3. Boryak O. Krolevets's weaving in modern testimonies (from the field diary of the ethnographer 90 years of the XX century) / O. Boryak // Towel: symbol, image, sign: materials of the III scientific and practical conference: reports and reports (Glukhov, November 2004) . Glukhiv: RVV GDPU, 2004. - P. 17.
4. Butnik-Siversky B. Ukrainian Soviet Folk Art / B. Butnyk-Siversky. - K.: Art, 1966. - 224 pp.
5. Donchenko-Khmara V. In towels - code of the genus / V. Donchenko-Khmara // Panorama of Sumy Region, 1994. - No. 5. - P. 5.
6. Donchenko-Khmara V. Symbolics and ornamental motifs in the rabbit towel of the late XIX - early XX centuries / V. Donchenko-Khmara // Museum collection and artistic life of Sumy region. Problems and prospects of studying: abstracts of reports and reports of a scientific conference devoted to the 70th anniversary of the formation of SOKMM. - Sumy, 1990. - P. 40-42.
7. Zhogol L. Uniqueness of Krolevets's towel / L. Zhogol // Towel, symbol, image, sign. - Glukhiv: RVGGPPU. - P. 13-16.
8. Zapasko I. Essays on the history of Ukrainian arts and crafts / Y. Zapasko. - Lviv: LU, 1969. - 192 p.
9. Dudar I. History of Krolevets's towel weaving XIX - XX centuries / I. Dudar. - Krolevets, 2006. - P. 16.
10. Kara-Vasilieva T.V. Decorative-applied art of Ukraine: XX century / T.V. Kara-Vasilieva. - K.: Lybid, 2005. - 276 p.
11. Kara-Vasilieva T.V. Towel is a symbol of Ukraine / T.V. Kara-Vasilieva // Towel, symbol, image, sign. - Glukhiv: RVVGDPU, 2004. - P. 4-8.
12. Karas A. Krolevets's Weaving / A. Karas. - Essays on the history of Crolewice. - Glukhov, 2008. - 100 p.
13. Kolos S. Krolevets's towels / S. Kolos // Folk art and ethnography. - 1966. - No. 6. - P. 42-53.
14. Nalko V. Culture and Life of the Population of Ukraine / V. Nalko. - K.: Lybid, 1991. - 232 pp.
15. Polishchuk O. Symbolics of Ukrainian decorative art / O. Polishchuk. - Uman, 2008. - 24 p.
16. Selivachov M.R. Lekiscon of Ukrainian ornamentation (iconography, nomination, stylistics, typology) / M.P. Selivachov - K.: Editor's of the journal An, 2005. - P. 33.
17. Spaska E. The economy of the Krolevetsky purchasers of Rindini / Ye. Spassky // Ukrainian Historical Magazine. - 1962. - No. 5. - P. 109.
18. Sumy Museum of Art: Album / G.V. Arefeva, GM Duga, N.V. Kurazova L.A. Muzychenko, I.T. Pavlenko, V.Yu. Panasyuk, Ye.S. Prokhasko, LK Federivich, V.K. Sheiko, N.S. Yurchenko, I. V. Yanina. - Kyiv: VD Foligrant, 2005. - 172 p.
19. Ukrainian ethnography. Textbook / Ed. SP Pavlyuk, G.Ya. Gorin, R.F. Kirchiv - Lviv: Phoenix, 1994. - 608 p.
20. Yanina I. Completion and study of the collection of Krolevets museum towels of the 19th and early 20th centuries of the Sumy Regional Art Museum named after N. Onatskogo / I. Yanin // Preservation and research of historical and cultural heritage in museum collections: historical, art studies and museological aspects of activity: materials of the International Science. conf. : reports and communications (Lviv, September 20-27, 2013). - Lviv, 2013. - P. 182-186.